

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81' 272: 37.011.33] (477.83/.86) "18"
DOI: 10.15587/2313-8416.2018.121512

ВІДСТОЮВАННЯ ПРАВ РУСЬКОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ В ШКІЛЬНИЦТВІ НА ВСЕНАРОДНИХ ЗІБРАННЯХ І ВІЧАХ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПІД ЧАС АВСТРО-УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ

©Б. М. Сокіл

Коротко з'ясовано причини втрати статусу української мови як урядової та краєвої. Проаналізовано ситуацію навколо функціонування руської мови в шкільництві на теренах Східної Галичини. Подано резолюції, прийняті на всенародних вічах та зібраннях, які відбулися у Львові протягом другої половини 19 століття. Описано погляди представників руської інтелігенції на статус руської мови в шкільництві
Ключові слова: мова навчання, руська мова, польська мова, школа, галицькі українці, поляки

1. Вступ

Українські землі протягом тривалих віків належали до різних державних утворень: то до складу Польщі, то Литви, то Австро-Угорської монархії. Відповідно до того, по-різному складалася політична доля українців, а також неоднаковим було ставлення цих держав до української мови. Загальновідомою є політика царської Росії, яка своїми тасмними указами та циркулярами фактично заборонила існування української мови.

Дещо по-іншому склалася доля української мови на теренах Галичини. Хоча офіційно Галичина не була поділена на дві територіальні одиниці – Західну з центром у Кракові, та Східну з центром у Львові, проте на тих територіях проживали два окремі народи зі своєю мовою, звичаями та традиціями. Таке сусідство не могло не залити свого відбитку на функціонуванні української мови. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що поляки ніяк не могли змиритися із втратою, як їм здавалося, своєї території – Східної Галичини. Виносячи намір відродити давню Польщу в її колишніх кордонах, поляки намагалися зробити все, щоб усунути руську мову з публічного життя галицьких українців, зокрема зі шкільництва.

На численних зібраннях і вічах руського народу, які відбувалися протягом другої половини 19 століття, руська інтелігенція піднімала важливі питання функціонування руської мови у шкільництві, зокрема в народних та середніх та вищих школах. У першу чергу, зважаючи на те, що система ополчення руського населення працювала вкрай жорстко (і навіть жорстоко) щодо галицьких українців, то для них надзвичайно важливо було відстоювати руську мову, рідну для переважної більшості

мешканців Східної Галичини, у шкільництві. Тому практично відразу після прийняття австрійською державою Конституції у 1848 році, яка гарантувала усім народам держави рівні права на плекання і розвиток своєї мови, галицькі українці зверталися до центрального уряду з резолюціями які були прийняті на зібраннях чи вічах.

2. Аналіз останніх досліджень

У наш час не бракує досліджень з історії української мови. Науково цінними є праці багатьох як українських так і закордонних учених, у яких висвітлюються різноманітні аспекти, зокрема [1, 2] та багатьох інших. Однак донедавна офіційно-діловий стиль практично залишався поза увагою дослідників мови. Однак досі немає жодного монографічного дослідження про офіційно-діловий стиль української мови. Відомості про відстоювання прав української мови в шкільництві на зібраннях та вічах галицьких українців подаємо вперше.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – показати намагання галицьких українців відстоювати права української мови в шкільництві.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Подати резолюції всенародних віч та зібрань, у яких галицькі українці відстоювали право української мови бути мовою навчання у народних та середніх школах.
2. Проаналізувати мотиви, виголошені на вічах щодо мови в шкільництві.
3. Звернути увагу на спроби поляків запровадити в усіх школах польську мову викладання.

4. Питання функціонування української мови в шкільництві у Східній Галичині на всенародних вічах та зібраннях

1848 рік, рік духовного воскресіння галицько-коруського народу і рік звільнення від рабства і галицько-польської сваволі, викликав у галицьких українців велике піднесення. Галицькі патріоти все частіше задумувалися над покращенням доброту свого народу та його батьківщини. Уже 7 (17) червня 1848 року вийшов з типографії Поремби німецькою мовою листок, у якому були списані потреби руського народу. З того листка можемо достатньо довідатися про історію нашого краю, долю руського народу перед 1848 роком.

Окрім політичних вимог (поділу Галичини на Західну та Східну, створення руської гвардії, створення окремої руської Митрополії тощо, виокремимо ті, які стосуються мови навчання. Зокрема, у розділі «Школи» були такі вимоги:

1. Въ сельскихъ школахъ долженъ быти лише рускій языкъ преподавательный;

2. Въ школахъ высшихъ преподается всякая наука на языкѣ рускомъ. Лише нѣмецкій языкъ есть обовязковый [3].

У тому ж 1848 році галицькі українці звернулися до цісаря Австрійської держави листом, у якому подякували йому за Конституцію, яка надала рівні права всім народностям держави.

У цьому листі галичани акцентували увагу цісаря на тому, що переважна більшість жителів Галичини належать до великого слов'янського роду вони мали раніше своїх славетних князів. Після їхньої смерті в 14 столітті Галичина втратила свою самостійність. Втрата руських князів, а також ті політичні бурі, які тривали понад 400 років, призвели до того, що галичани втратили свою шляхту, яка мала би бути і раніше була єдиним захисником народу. Але, зауважують у листі, ядро народу залишалось – руський народ залишився непохитним в цих політичних та релігійних бурях і зберіг своє письмо, мову, звичаї та традиції. Ці атрибути руського народу, які залишили предки, наголошують у листі, необхідно зберегти і передати нащадкам.

Галицькі українці звертаються до цісаря з такими проханнями:

а) дабы во всѣхъ народныхъ оучилищахъ, т.е. въ сельскихъ, трівіальныхъ, головныхъ й окрѣжныхъ оучилищахъ тихъ окрѣговъ Галиціи, въ котрыхъ населеніе цѣлкомъ або далеко большею частию рѣское есть, обѣченъе оучилищное въ рѣскомъ Азыцѣ преподавалосА;

б) Дабы въ окрѣгахъ Галиціи Рѣсинами поселеныхъ также въ вышшихъ оучилищахъ оучрежденАхъ преподаваню обѣченА въ рѣскомъ Азыцѣ народномѣ рѣскомѣ населенію отповѣдне разширенъе дозволено было [4].

З моменту входження Галичини до складу австрійської держави центральний уряд у Відні визнавав українську мову за самостійну та відмінну від польської. На теренах Східної Галичини українська мова була мовою навчання у народних школах, та предметом навчання в середніх. Однак такий статус української мови як мова навчання не подобався місцевим уряд-

никам, переважну більшість яких складали або поляки, або ополячені галицькі українці. Тому місцеві урядники придумали так звані утравквістичні школи.

На перший погляд нібито все було справедливо, адже у тих місцевостях, де переважає українська народність, мовою навчання повинна бути українська мова, а польську вивчали факультативно, а в місцевостях з польським населенням – мовою навчання повинна бути польська, а українську вивчали також факультативно. Однак все це було лише на папері. Насправді, у всіх школах, можливо за винятком народних у сільських місцевостях мовою навчання була польська, а українську, якщо й вивчали, то для неї відводили уроки в позаурочний час. Однак і цього полякам було замало. Вони вирішили узаконити статус польської мови як мови навчання.

Виконуючи свій задум польська більшість прийняла на засіданні Галицького Сейму 22 червня 1867 року місцевий закон про мову викладання у народних та середніх школах Східної Галичини. Відповідно до то закону, мовою навчання була визнана польська, а українську могли вивчати лише за бажанням родичів не менше як 25 батьків [5].

Галицькі українці не могли терпіти таку поведінку поляків, добре розуміючи значення освіти для своєї народності. У тогочасних часописах майже щонумера з'являлись дописи і навіть великі статті, у яких описували нехтування українською мовою в шкільництві, а також вказували на ту шкоду, яку приносить навчання чужою мовою для української молоді. Окрім того, як руська інтелігенція краю, так і представники руського народу в Державній Раді і Галицькому Сеймі писали численні інтерпеляції та звернення до уряду. Однак усі ці звернення не мали ніякого позитивного наслідку. Центральний уряд або вкотре «нагадував» місцевим урядникам про обов'язкове виконання чинних розпоряджень, або, що було частіше, доручав вирішувати справу про мову навчання місцевому сейму.

Справа про мову навчання з місця не зрушилася, а навпаки, як це було у вищезгаданому рішенні Сейму, ще й зайшла в глухий кут.

Побачивши такі наслідки, галицькі українці зібралися 18 (30) листопада на віче, де серед інших проблем актуальним було й питання навчання і галицьких народних і середніх школах.

Перше всенародне віче відбулося з нагоди 100 річчя вступу на трон цісар Йосифа II, який відмінив «підданчу неволю» селян і почав «з хлопа робити чоловіка» [6].

У першу чергу учасники віча апелювали до статті XIX основного закону від 21 грудня 1867 року, у якій було гарантовано кожному краю, де проживають кілька народностей, таке облаштування школи, щоб кожна з них отримала достатньо засобів для навчання рідною мовою. Однак, зауважують на зібранні, руському народові досі не признано рівноправності на полі шкільництва. Народні школи в руській частині Галичини є пригнічені колонізаційною системою і не відповідають практичним потребам освіти і розвитку руського народу. У руських народних школах, які утримуються коштами руського народу, протизаконно запроваджено польську викладову мову.

Руську мову дозволено вивчати в позаурочний час, окрім того для навчання руської мови призначено вчителів, які не недостатньо володіють руською мовою або взагалі її не знають.

В учительських як чоловічих, так і жіночих семінаріях руської частини Галичини запроваджена всупереч міністерських розпоряджень винятково польська мова як викладова. Як наслідок, ті семінарії не можуть готувати вчителів і вчительок, придатних вчити в руських школах руською мовою. У Східній Галичині, окрім однієї академічної руської гімназії у Львові, немає жодних середніх шкіл з руською мовою навчання, а науку руської мови зачислено в середніх школах до необов'язкових предметів вивчення.

У рішенні зібрання також зауважувалося, що руське шкільництво не може далі розвиватися і є недосконалим, оскільки руський народ досі не має жодного університету, як обов'язкової необхідної інституції вивчення науки.

Такий стан теперішнього шкільництва в руській частині Галичини не відповідає засадам рівноправності, а без цілковитої рівноправності руського народу на полі шкільництва не може відбуватися успішний і рівноправний розвиток руського народу поруч з іншими народами в державі [7].

Учасники віча вимагали якнайшвидшого усунення всіх кривд щодо української народності на полі шкільництва законодавчою та адміністративною дорогою в дусі повної рівноправності в усіх народних, середніх та вищих школах Східної Галичини, а саме:

Рада шкільна і адміністративний заряд:

а) щоб окружні інспектори народних шкіл Східної Галичини іменовано лише фахових вчителів, які склали іспит з руської мови;

б) відмінити протизаконне розпорядження краєвої шкільної ради від 5 листопада 1868 ч. 8883, яке приписує для всіх шкіл Галичини польську мову як урядову і посталено для кожної школи ту урядову мову, яка є в дотичній школі викладовою.

Ради шкільні:

а) у народних школах суто руських громад скасувати науку польської мови як обов'язків предмет науки;

б) щоб в народних школах суто руських громад або переважно руських скасовано польську мову, а запроваджено руську мову як викладову;

в) щоб у всіх містах і містечках Східної Галичини на порушуючи потреб іншої народності, запроваджено народні школи з руською мовою викладовою;

г) щоб у всіх школах з викладовою польською мовою Східної Галичини як чоловічих, так і жіночих і приватних, які отримують допомогу з краєвих фондів, до котрих також учасяють руські діти, заведено обов'язкову науку руської мови.

Учительські семінарії.

Щоби заведено у Львові, Перемишлі, Станіславові і Тернополі чоловічі, а у Львові і Перемишлі жіночі учительські семінарії виключно руською мовою викладовою, а взглядно перемінено також існуючі учительські семінарії на семінарії з руською мовою викладовою – щоби утворено руську комісію екзамінаційну для учителів і вчительок народних шкіл

і щоб при тих семінаріях заведено поступово (починаючи від першого класу) сталі чотири класові школи вправ з винятково руською мовою викладовою.

Середні школи.

Щоби в цілій східній Галичині відповідно до кількості учнів і потреб руського населення заведено гімназії і реальні школи з руською мовою викладовою [8].

Друге всенародне віче відбулося в 1883 році в роковини смерті цесаря Фердинанда, який завершив, розпочату цесарем Йосифом справу звільнення селян від «підданчої» неволі, скасувавши панщину. Зібралось втричі більше населення з усіх куточків Галицької Русі [4].

З резолюцією в шкільних справах виступив редактор «Нового Зеркала» Корнило Устиянович. Він сказав, що найсильнішою основою для добра народів є освіта, наука і школа. Де вони розвиваються і процвітають, там рідко народ потрапляє в злидні, а, потрапивши, швидко знайде вихід із ситуації. Школа не тільки розвиває розум, а й привчає привикати до порядку, до праці, до обов'язків. У тих народів, де добре облаштовані школи, зростає добробут, множаться народні скарби.

Через те ані цілий народ ані його уряд не жаліють грошей на науку. Уряд дбає, щоб школа виховувала вірність до держави. Край має право вимагати від школи виховання справжніх жителів краю, а населення повинно вимагати від школи такої науки, яка би їхніх дітей зробила освіченими і виховала шанувати віру та свою народність.

Промовець зауважив, що кожен уряд, у тому числі й австрійський, робить усе від нього залежне, щоб підтримати освіту. Однак, на його думку, у Галичині питання шкільництва доволі занедбане.

Найвищою шкільною владою у Галичині є цесарсько-королівська шкільна краєва Рада, яка щорічно звітує про стан шкільництва у нашому краю. Якщо заглянути у ті звіти, проаналізувати офіційні дати, порівняти цифри від 1868 року і до 1883, а також оперуючись на власний досвід в тій справі, то можемо відверто судити про стан шкільництва в Східній Галичині.

Аналізуючи стан шкільництва в Галичині, К. Устиянович прийшов до висновку, що багато тверджень у звіті краєвої шкільної Ради про поступ освіти в нашому краї є або помилковим, або одностороннім. Стан шкіл в Східній Галичині на його думку, є сумним, і народ, який колись під проводом церкви радо закладав школи (а таких шкіл до 1868 року було зазначено 1293) тепер перестав до тих шкіл горнутися.

Урядовий звіт ц. к. краєвої шкільної Ради з 1880/81 року зазначає практичну відсутність поступу в школах Галичини. Однак, каже К. Устиянович, якщо поділити цей звіт на дві частини, тобто на звіт для Західної Галичини і звіт для Східної Галичини, то можна побачити, що поступу в школах Русі не тільки немає, але той поступ супроти Західної Галичини виглядає дуже жалюгідно.

Наприклад, зі 100 дітей, які повинні ходити до школи на Бережанщині, Заліщицькому та Наддніпрянському повіті школу відвідували відповідно 19, 16 та 13 дітей. Тобто, поступ дітей в науках в руській

школі Східної Галичини є значно менший, ані в школах Західної Галичини.

У звіті ц. к. краювої шкільної Ради зазначено, що в 17 повітах Східної Галичини діти практично не користувалися бібліотеками. У той час, коли на території Західної Галичини такі повітів було лише 5.

Звіт показує, що в 1880/81 році в Західній частині Галичини було дуже мало поганих шкіл, то в Східній частині майже половина шкіл по деяких повітах не відповідали своїй меті.

Такий стан речей змішує галицьких українців шукати причини того зла, тим більше, що звіт ц. к. краювої шкільної Ради вказує на значно більший поступ наук в приватних школах. Зі 100 шкіл лише в 12 було визнано такими, що не відповідають своїй меті.

На думку К. Устияновича, є декілька причин, що в Галичині школи не прогресують у своєму розвитку, а саме:

а) бідність селянина як українського, так і польського. У Галичині досі 2 413 сіл не мають шкіл, а статистика свідчить, що коли в Чехії на 100 осіб 90 читають і пишуть, то у Галичині ледве 10 осіб вміють писати і читати;

б) недостатня кількість кваліфікованих вчителів;

в) відбивають бажання від школи і польські агітатори. Вони засновують в школах польську мову викладову, усувають руську мову в руських школах по містах тим самим деморалізують, вороже виступають проти руської народності та церкви.

Окрім того, у народних школах замало уваги приділяють потребам сільської дитини. Зі 1023 шкіл науки рільництва вивчали у 1880/81 році лише у 820 школах. Науки господарства лише 114 шкіл. Лише певний поступ є в науці ручних жіночих робіт. Ту науку викладали в 1880/81 році у 539 школах. Отже, практична наука – в народних школах занепадає. При тому, що більшість батьків, посилаючи дітей до школи, хотіли би, щоб окрім азбуки, їхні діти набули в школі і певних практичних навиків.

На думку К. Устияновича, батьки мають повне право вимагати покращення науки своїх дітей, оскільки:

а) вони платять за школу, тобто утримують її;

б) надіються, що за шість років навчання у школі, їхні діти повинні багато навчитися.

У цьому переконалися в багатьох громадах, які за порадою вчителів та священників створили свої школи, де дітей виховують поважати родичів, та готують фахових господарів та ремісників. Діти цих шкіл зробили виставку в Коломиї, на якій були представлені моделі плугів, січкарень, мотовилок тощо. Такі школи мають городи, де дитина доглядає свою грядку, вулик, вчиться прищеплювати дерева тощо. Отже, школи повинні відродити домашній промисел.

Однак, щоб перебудувати школи, слід перебудувати і учительські семінарії, оскільки в останніх система наук є енциклопедичною, а не практичною. Забагато там вчать всяких -графій, -логій, а замало агрономії.

Дуже шкідливою для шкільництва є колонізаційна система, якої постійно притримується ц. к. краюва шкільна Рада.

У 1869 році галицькі українці мали близько 1300 народних руських шкіл, у той час, коли польсько-

русських було лише 67. За два роки керування ц. к. краювої шкільної Ради у 1871 році руських шкіл стало лише 572, а польсько-русських – 787. Отже, ц. к. краюва шкільна Рада перемінила 729 руських шкіл на так звані мішані. Польської мови вчать як в руських школах, так і в мішаних, а в містечках наука руської мови усувається.

К. Устиянович заперечує думку про те, що учням варто вчитися польською мовою, або хоч вивчати польську мову. Він переконаний, що чогось доброго навчитися чужою мовою неможливо, тому не варто витрачати дорогоцінний шкільний час, щоб навчитися калічити мовою, яку не знає дитини і якої вона не вживає. На його переконання, наука польської мови в руських школах є даремним марнуванням часу з великою шкодою для освіти. Більше того, примусова наука польської мови є порушенням статті XIX Конституції держави від 21 грудня 1867 року. Ця стаття виключає будь-який примус до вивчення другої краювої мови.

К. Устиянович акцентує увагу, що часто учителі колонізують школу. Вони своїми діями доводять до того, що священники змушені залишати школу. Як наслідок з таких шкіл виходять недоуки, нероби, які не приносять користі й Польщі, а тільки деморалізують народ.

Допомагають учителям колонізувати руське населення шкільні інспектори, які не складали іспиту з української мови, а багато з них і не знають її. К. Устиянович навів приклад Коломийського інспектора Слоневського, який з погордою висловився на учительській конференції про українську мову, заявивши: «Niema języka ruskiego, niema literatury ruskiej» («нема мови руської (української), немає літератури руської (української)»).

К. Устиянович каже, що галицькі українці мають право вимагати від влади та окремих чиновників дотримуватися закону від 21 грудня 1867 року, який гарантує кожній народності отримати в школі необхідні засоби для здобуття освіти своєю рідною мовою.

Опираючись на той закон, доповідач з жалем констатує, що ц. к. міністерство 1870 році не звернуло належної уваги на нього, запроваджуючи в Галичині учительські семінарії. Міністерство постановило для польської частини Галичини всі семінарії учительські з польською мовою викладання, а для руської частини Галичини – жодної семінарії учительської з українською викладання. Разом з тим, міністерство освіти заснувало в українській частині Галичини 3 чоловічі та 2 жіночі учительські семінарії зі змішаною мовою навчання. І це незважаючи на те, що у звіті цісарсько-королівської краювої шкільної Ради в 1869 році українських народних шкіл було 1293, а шкіл з мовою викладовою польсько-українських лише 67.

Можна було б погодитися з такою кількістю і з таким устроєм тих учительських семінарій, якби в них готували вчителів, які б були здатні вчити українських дітей. Але цього в тих семінаріях не відбувалося. Навіть у Львівській семінарії вчать пояснювати українську термінологію по-польськи, а виклади української мови обмежено настільки, що не можливо винести з тої семінарії ані знання української мови, ані знання української словесності. Так, у I класі

зовсім не вчать українську мову. У Станіславові українську словесність вчив поляк, який не знав нашої літератури, а в жіночих семінаріях немає постійного вчителя української мови, а на заняттях, призначених для вивчення української мови, вчать інших предметів. Причиною відсутності вчителі української мови була те, що цісарсько-королівська краєва шкільна Рада, оголошуючи конкурс на заміщення посад вчителів в 1870 році, не вимагала від кандидатів на ті посади знання української мови.

Ще гіршою виглядає справа в семінаріях жіночих – там про українські виклади немає й мови. Науку української мови в тих семінаріях занедбано зовсім, і часто викладають українську мову з польської граматики. Окрім того, до жіночих учительських семінарій зараховують дівча, які не мають жодного уявлення про українську мову. Наука української мови в жіночих учительських семінаріях починається в I класі із вивчення азбуки, у той час, коли в тому самому класі ученицям пояснюють найкращі твори польської словесності. На вивчення української мови відводять 2 або три години на тиждень. То не дивно, що мало котра учениця могла отримати кваліфікацію з української мови.

К. Устиянович наводить приклад, що деякі учениці не хочуть отримати кваліфікацію з української, боячись, що це пошкодить їхній кар'єрі. Зокрема, одна учениця, отримавши кваліфікацію з української мови, дуже перелякалася за своє майбутнє і відразу попросилася на другий іспит, щоб довести, що вона не має достатніх знань з цього предмета.

Зрештою, наголошує К. Устиянович, у жіночій учительській семінарії навіть вчителі не тільки не вміють розмовляти по-українськи, але й проводять польську пропаганду. Одна із вчительок академічної гімназії перекоувала дівчат-українок, що вони польки.

Ще гірше виглядала ситуація в жіночій учительській семінарії у Перемишлі. Ця семінарія була об'єднана з польською виділовою школою і поставлена під нагляд монахинь, яким керував відомий ворог галицьких українців Ленкавський. Ті монахині забороняли ученицям-українкам навіть між собою розмовляти по-українськи і карали їх за те, що вони відвідують церкву, а не костел.

К. Устиянович наголошує, що після довгих років боротьби, отримали галицькі українці школу вправ, щоб у ній семінаристи і семінаристки могли привчатися до викладів українською мовою. Однак ті школи утворені так, щоб якнайшвидше самі позакривалися. Хлопці та дівчата вчать в них разом, що не може не хвилювати їхніх батьків. Учителі в тих школах малокваліфіковані, а управитель школи поляк Будзиновський називає школярів «батьрами», «злодіями». Сам Будзиновський не вчить добре дітей, відпускає їх без причини із занять. Окрім того, він проводить значно менше уроків, ніж заплановано, і може за один урок побити дітей (за один урок він побив 15 дівчат і 14 хлопців тростиною).

З того добре видно, яка наука в галицьких школах і як там шанують українську мову та права корінного населення, підсумовує К. Устиянович.

Декількома словами К. Устиянович зупиняється над характеристикою гімназії і зауважує, що Кра-

ківська академія наук у звіті за 1882 рік визнала, що із запровадженням польської мови як викладової, викладання в тих школах знизлося. Доповідач зауважує, що ц. к. шкільна краєва Рада, усупереч статті V б. краєвого закону від 22 червня 1867 року, не заснувала там, де вимагали батьки 25 учнів, навіть в паралельних класах науки українською мовою.

Разом з тим, каже К. Устиянович, приємно згадати про руську гімназію, яку шкільне начальство називає зразковою, приємно згадати і про дівочу школу Василіанок у Львові, у котрій безкоштовно вчать професори української гімназії і яку підтримує єпископ Сильвестр.

К. Устиянович зауважує, що не тільки польські фанатики завинили і такому стані речей в шкільництві, але до такої ситуації долучилися і галицькі українці.

а) багато руських священників після 1869 року відвернулося від школи, ніби образившись на владу, яка забрала у них нагляд на школами;

б) руські інституції, такі як «Народний Дім» посилають своїх дітей до німецької гімназії;

в) інший народ би полюбив свою словесність, яка розвивається, а у Східній Галичині рідко в якій сім'ї є бібліотека руських письменників.

Отже, підсумовує К. Устиянович, маємо лише одну руську гімназію на весь руський народ. А із зникненням української мови як навчальної з народних шкіл, зникне і та єдина українська гімназія [9].

Після такої детальної оцінки ситуації на полі шкільництва, К. Устиянович зачитав і запропонував вічу прийняти резолюцію.

У ній було сказано, що Галичина є краєм рільничим з народонаселенням переважно українським. Однак її школи не відповідають як економічним потребам краю, так і потребам української народності.

«Зваживши, що в школах народних Галичини наука господарства і-domового промислу мало приділяється уваги і тому ті школи користі не приносять –

Зваживши, що і в семінаріях учительських Галичини на згадувані науки досі не звернено належної уваги –

Зваживши далі, що в народних школах багатьох сіл і містечок з народонаселенням переважно або зовсім українським, заведено мову викладову польську, а в других з мовою викладовою українською на підставі соймового статуту від 22 червня 1867 року заведено примусово науку мови польської –

Зваживши, що окружними інспекторами шкіл поставлено людей, котрі не склали іспиту з української мови і дуже часто не знають її –

Зваживши, що ціле 3 мільйонне населення руське в Галичині і на 1500 шкіл з мовою викладовою українською нема ніодної учительської семінарії з такою ж мовою викладовою, так як в трьох семінаріях учительських утравістичних чоловічих виклади українською мовою є недостатньо, а в двох семінаріях учительських утравістичних жіночих зовсім відсутні –

Зваживши, що досі не вийшло навіть розпорядження ради шкільної красвої котре би утравістичні виклади у вищезгаданих гімназіях нормувало –

Зваживши, що в цих семінаріях науку української мови як предмета дуже обмежено –

Зваживши, що через такий недогляд науки української мови в цих закладах іспитові учителі, призначені для шкіл народних українських, не мають часто достатнього, а вчительки майже ніякого знання мови української –

Зваживши далі, що на дотримільйонне населення українське в Галичині сойм краєвий відкрив досі одну-єдину гімназію з мовою викладання українською, а в справі закладання паралельних класів з такою мовою викладання не вийшло досі відповідне розпорядження ради шкільної краєвої до дирекції гімназійної –

Зваживши, що розпорядженням ради шкільної краєвої від 5 листопада 1868 року Ч. 888 в усіх школах східної частини Галичини у внутрішньому діловодстві заведено мову викладання польську –

Зваживши, що статут, виданий сеймом галицьким 25 червня 1867 року, який нормує склад ради шкільної краєвої, не дав українцям відповідної репрезентації своєї народності в тім тілі –

Зваживши, що статут соймовий від 22 червня 1867 року артикул У про мову викладову в школах середніх, а артикул III про примусову науку мови польської в школах народних українських противиться XIX артикулові основних законів державних від 21 грудня 1867 року, а той виразно каже, що в краях, заселених кількома народностями, публічні школи мають так бути укладені, щоб без примусу до науки другої мови краєвої кожна з тих народностей отримала достатні засоби питомою своєю мовою здобувати освіту –

Зваживши, що цей артикул основних законів державних всім народностям австрійської держави признає повну рівноправність і надає кожній з них неоспориме право стерігти і плекати свою народність і свою мову, що отже цей артикул закликає нас сам до оборони наших прав народних –

Зваживши, що в усіх тих у нас існуючих порядках належить бачити причини справедливого жалю народу українського до суспільності польської в східній частині Галичини –»

Ми, галицькі українці, покликаючись на програму нинішнього ц. к. центрального уряду, котрий поставив собі завдання усмирити ворожнечу між народами австрійської держави шляхом повної справедливості для кожної з них на основі основних законів державних вимагаємо [10]:

Реорганізація системи науки в школах народних і учительських семінаріях Галичини в дусі, водповідно до потребам рольничим і промысловим народа.

1. Знесення викладового языка польского в школах народних, в которых число руской молодежи преважає, як и знесення примусовой науки языка польского в народних школах зъ языкомъ викладовымъ рускимъ.

2. Відкликане сих инспекторівъ окружныхъ в східній часті Галичини, котрі не мають кваліфікації зъ языка руского.

3. Точного переведення розпорядження міністеріяльного зъ р. 1870 о утраквістичныхъ семінаріяхъ учительскихъ, такъ мужескихъ якъ и женскихъ, и

заведеня при нихъ шкѣль вправъ зъ языкомъ викладовымъ рускимъ.

4. Внесеня правительственного до галицкого сойму краєвого на ревізію и реорганізацію уставы соймовой зъ дня 22. Червня 1867 р. вь мысль XIX. арт. основныхъ державныхъ законовъ, якъ и на ревізію и реорганізацію статута для ц. к. рады шкѣльной зъ дня 25. Червня 1867 р. вь дусѣ народного ровнопавненя.

5. Знесеня розпорядженя ц. к. рады шкѣльной краєвой зъ дня 5. Падоліста 1868 р. до ч. 888 о языкѣ урядовому вь школахъ рускихъ» [11].

У 1880, 1883 роках галицькі українці на всенародних вічах оголосили про свої духовні потреби на полі шкільництва. За той час нічого не змінилося для галицьких українців, окрім того, що розбудився в них міцний патріотичний дух, який опирався на національному підґрунті. Цього всього вони дійшли власними силами, без сторонньої допомоги, а іноді навіть всупереч волі ворожих галичанам елементів. Ані центральний уряд, ані краєвий не зацікавився долею галицьких українців, і з їхнього боку не вийшла ані одна ініціатива, щоб покращити становище галицької Русі.

Говорячи про дуже важливе питання – мову навчання в шкільництві яке було прийняте у резолюції до центрального уряду, можна з переконанням сказати, що український галицький народ терпів велику кривду від вирішеної справи – мови в шкільництві.

У 1888 році відбулося третє всенародне віче, яке скликали руські послы. Щоб знову обговорити справу. Які стосувалися Східної Галичини і заявити, що потрібно для матеріального та національного розвитку галицьких українців. Бережницький зауважив, що всі стремління руського народу опираються на засадах права і справедливості. Русини домагаються тільки того, чого домагається кожна народність в Австрійській державі, тобто свого історичного становища, та своїх національних прав. На його думку, політика русинів завжди була чесною Галицька Русь, перейшовши під володіння Австрійської монархії, завжди доводила, що почуває себе щасливою під тим пануванням. Руський народ був вірним пануючій династії, і переконаний, що під скіптром Монарха не загине, а навпаки посяде серед інших австрійських народів належне йому місце [12].

Усенародні віче галицьких українців, яке відбулося 29 вересня (11 жовтня) 1888 року у Львові фактично поновлює резолюції всенародних віч з 18 (30) листопад 1880 і 17 (29) червня 1883 року в справах політичних, економічних та шкільних.

Галицькі русини протестували проти такого беззаконня щодо своїх прав і, опираючись на свої історичні права, а також на Конституцію держави, намагалися усіма законним способами добиватися своїх прав, які їм належать для плекання своєї народності, культурного розвитку краю. Серед багатьох економічних, правно-політичних вимог на вічу були прийняті вимоги й щодо мови навчання в народних та середніх школах Східної Галичини.

Присутні на вічу звернулися до центрального уряду з такими вимогами:

З найнагальніших потреб вимагають від уряду передовсім:

1) видання уставы о народностяхъ, котра бы обіймала побрѣбне, точне и ясне переведенъе постановъ артикула 19. основныхъ законѣвъ державныхъ о забезпеченю правъ кождому племени на хороненъе и плеканъе своєї народности и мовы въ школѣ, урядѣ и публичнѣмъ житю;

2) змѣны теперѣшної системы правительственной, протегуючої въ нашѣмъ краю одну народность и верству передъ другими, въ тѣмъ напрямѣ, щобы обѣ народности и всѣ версты рѣвною дѣзнавали трактованя и рѣвною опѣки, а именно:

а) щобы ц. к. правительство перестало урядникѣвъ, учителѣвъ и судіѣвъ Русинѣвъ переносити въ стороны зъ нерускою людностію, а противно, щобы въ руской части Галичины постановляло на урядовыхъ становищахъ тѣлько русинѣвъ и людей, значючихъ докладно рускій языкъ и письмо;

б) щобы ц. к. праительство покликало щиро ѳданому рускому шкѣльництву Русина до ц. к. министерства просвѣты;

в) щобы покликувало бѣльше Русинѣвъ до ц. к. шкѣльної рады краєвої и ц. к. шкѣльныхъ радъ окружныхъ;

г) щобы въ гимназіяхъ уможливило закладанъе рускихъ паралельокъ и зрѣвнало число годинъ руского языка яко предмету науки зъ числомъ годинъ польского языка;

д) щобы у всхѣднѣй Галичинѣ була бодай одна учительска семінарія чисто руска а прочі семінарії зъ чисто-польскихъ або утравквистично-польскихъ були перемѣнені на утравквистично-рускі;

е) щобы при кождѣй такѣй семінарії була 4-клясова руска школа вправъ;

є) щобы громады тыхъ мѣсцевостей, де єсть бѣльше шкѣль народныхъ и значне число людности руской, зневолені були утримувати и руску школу [13].

5. Результати дослідження

Офіційно-діловий стиль не був об'єктом прискіпливої уваги істориків мови. А саме той стиль був показником розвитку мови на всіх її рівнях: фонетичного, лексичного та граматичного, адже вживання мови в різних галузях публічного життя свідчить про її досконалість і виробленість. Незважаючи на те, що Східна Галичина входила до складу Австро-Угорської держави як окрема територія, а не складова частина Польщі, і Конституція держави дозволяла

галицьким українцям розвивати та плекати свою мову, ситуація навколо вживання української мови на тій території була вкрай суперечливою. Поляки ніяк не могли погодитися із втратою, як їм здавалося, своєї території і намагалися ополячити українське населення. Важливим засобом до здійснення цієї мети було усунення української мови в шкільництві. Поляки навіть прийняли закон, який запроваджував польську мову як мову навчання в усіх, без винятку, школах Галичини.

Зрозуміло, що українське населення не могло миритися із такими діями, добре розуміючи роль і значення навчання рідною мовою. Тому на всенародних вічах і зібраннях галичани приймали резолюції, у яких намагалися справедливо вирішити питання про мову навчання у шкільництві. На відміну від поляків, українці пропонували вивчати обидві краєві мови у школі: польську – у місцевостях, де переважає польське населення, а українську, де проживають українці.

Однак такі пропозиції щодо мови навчання не були прихильно сприйняті. Поляки заснували так звані утравквистичні школи, де нібито учні повинні були вивчати обидві краєві мови, однак насправді всюди запроваджено було лише польську мову.

Галицькі українці протестували проти такого стану у шкільництві. Вони зверталися як до центрального уряду у Відні, так і до місцевих органів влади. Порушували питання про мову навчання і на всенародних вічах та зібраннях.

Українці вимагали запровадження української мови в усіх народних та середніх школах у Східній Галичині, створення шкіл з українською мовою навчання, а також запровадження паралельних українських класів в усіх школах Східної Галичини.

6. Висновки

1. Проблема української мови як мови в навчанні мала суто політичне підґрунтя. Оскільки ані центральний уряд, ані місцеві галицькі чиновники не хотіли запровадити українську мову в народні та середні школи, то галицькі українці змушені були на вічах та зібраннях відстоювати права своєї мови.

2. Наслідком таких зібрань були резолюції, у яких галичани домагалися справедливого вирішення мовного питання на полі шкільництва. Саме така наполеглива позиція галичан не дозволила полякам усунути українську мову з тої царини людської діяльності, хоч та мова була загнана фактично «під селянську стріху» та до церкви.

Література

1. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: КМ Академія, 2003. 157 с.
2. Мозер М. Причинки до історії української мови. Харків, 2008. 831 с.
3. Листокъ изъ 1848 года // Слово. 12 (24) Августа 1870. Ч. 63. С. 1.
4. Ваше Величество! // Зоря Галицька. 23 травня 1848. Ч. 2. С. 7–8.
5. Красвий законъ зъ 22. червня 1867 Ч. 13 В.з.кр. о языкѣвъ выкладомѣ въ школахъ народныхъ (людовыхъ) Королѣвства Галичины и Володимиріи зъ королѣвствомъ Краковскимъ // Правда. 1876. Ч. 123. С. 1–2.
6. Друге всенародна вѣче руске у Львовѣ // Дѣло. 6 (24) Липня 1883. Ч. 27. С. 162.
7. Резолюції запропоновані комітетом для Іосифинського обходу до ухвали Народного віча дня 18 (30) листопада 1880 III // Дѣло. 19 листопада (1 грудня) 1880. Ч. 80. С. 4.

8. Резолюція предложенї комитетомъ для Іосифиньского обходу до ухвали народного вѣча дня 18 (30) листопада 1880 I // Дѣло 19 (1 грудня) 1880. Ч. 89. С. 1.
9. Бесіда Корн. Устияновича виголошена на другому Народному Вічу русинів 17 (29) червня 1883 року для умотивування другої резолюції про шкільні справи краю // Дѣло. 25 червня (7 липня) 1883. Ч. 7 (1). С. 1–2.
10. Резолюції Руского Всенародного Віча Резолюція в справах шкільних. 1883 рік // Дѣло. 18 (30) червня 1883. Ч. 68. С. 1–2.
11. Резолюція въ справахъ школьныхъ // Батьковщина. 20 (8) липня 1883. Ч. 29. С. 179–180.
12. Всенародне Вѣче к Львовѣ // Дѣло. 29 вересня (11 жовтня) 1888. Ч. 216. С. 1.
13. Резолюції на всенародне вѣче // Дѣло. 28 вересня (10 жовтня) 1888. Ч. 215. С. 1.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Кочан І. М.
Дата надходження рукопису 08.12.2017*

Сокіл Богдан Миколайович, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра українського прикладного мовознавства, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com